

Den truede mand

0,1%
fett

En læsning af Erlend Loes *Doppler*

I protest mod det lidt for velsmurte, norske kompetencesamfund forlader Andreas Doppler hus og hjem til fordel for livet i skoven. Et samfund domineret af kvindelige værdier har ikke plads til en mand med et kønsorgan i overstørrelse.

Af Claus Petersen

Erlend Loes romaner præsenterer ofte læseren for småpatetiske og komisk-naive mænd, der ikke helt kan få greb om deres tilværelse. Indgår disse mænd i en relation til en kvinde, er de tillige ofte dominerede af kvindens overlegne handlekraft. Mandens rolle over for kvinden synes generelt at være en gennemgående interesse hos Loe, men også mandens navigation i en tilværelse, hvor han, så at sige, spiller på udebane, synes at være en strukturerende tematik for en del af Loes fortællinger. Begge dele kan i hvert fald hævdes om *Doppler* (2004), som denne artikel skal handle om.

Noras senmoderne, mandlige pendant

Hovedpersonen i romanen, Andreas Doppler, er ikke underlagt kvinden så meget, som det er tilfældet i nogle af Loes andre romaner (f.eks. *Kvinden flytter ind* (1993) og *Stille dage i Mixing Part* (2010)). Selvom han også har patetiske og naive træk, så er han faktisk et temmelig handlekraftigt menneske, og han har i én radikal bevægelse vendt ryggen til samfundet og til alt det, der før strukturerede hans liv – kone, børn og job. Han er flyttet ud i skoven uden for Oslo, og her vil han leve i uforstyrret ensomhed, frigjort fra mennesker og alle de konforme sysler, som de begiver sig af med. Handlingen i *Doppler* synes at have et litterært forlæg i Henry David Thoreaus *Walden* (1854), men der er dog den tematiske forskel, at hvor *Walden* synes

at være mest interesseret i det simple, solitude-liv in the woods, så fokuserer *Doppler* på livet væk fra samfundet, en forskel, der er nok så afgørende i forståelsen af teksten. Tematisk er det litterære forlæg nok snarere Henrik Ibsens *Et Dukkehjem* (1879). Doppler har nemlig gjort noget nær det samme, som Nora gjorde 135 år tidligere. Han er flygtet fra sin rolle som ægtemand og forælder samt, ikke mindst, den opførsel, som samfundet og også han selv dikterede ham. Hans exit er, ligesom Noras, en radikal frigørelse fra en tilværelse, han ikke selv har været herre over.

Et Dukkehjem sluttede med, at Nora forlod Helmer, men Doppler har allerede forladt sin kone, når fortællingen begynder, og denne bevægelse udgør i øvrigt en af de første begivenheder i tekstens fabula. Romanen bliver derfor i høj grad en undersøgelse af, hvad der sker med protagonisten, efter at han har revet sig løs fra sin gamle tilværelse. Stadig med *Et Dukkehjem* i baghovedet kan man altså stille følgende spørgsmål til *Doppler*: Hvor gik Noras mandlige, senmoderne pendant hen, da han gik ud?

Den delvise separation fra samfundet

I første omgang er Doppler ikke gået særlig langt. Han har ganske vist bevæget sig væk fra samfundet, men symbolsk har han slået lejr i udkanten af

skoven og befinder sig således på grænsen mellem civilisation/samfund og natur. Pointen er den, at det ikke er lykkedes ham at autonomisere sig selv fuldstændig fra samfundet, hvilket understreges af, at han har et grundlæggende og uoverkommeligt behov for skummetmælk: "Mælken er på mange måder det fundament, det skrøbelige bygningsværk, Doppler hviler på" (s. 109). Dopplers afhængighed af skummetmælk gør ham også afhængig af det samfund, han forsøger at løsrive sig fra, men alligevel repræsenterer skummetmælken et ideal for ham:

[...] skummetmælk repræsenterer det ypperste af, hvad det indtil nu er lykkedes menneskeheden at opnå. Enhver idiot har til alle tider kunnet skaffe sig almindelig komælk, siger jeg [Doppler], men skridtet til skummetmælk kræver en kongstanke og en sublim separationsteknik, der først i moderne tider har ladet sig realisere (s. 23).

Det er en generel misantropi og et generelt ubehag over samfundet, der har drevet Doppler ud i skoven: "Jeg kan ikke lide folk. Jeg kan ikke lide det, de gør. Jeg kan ikke lide det, de er. Jeg kan ikke lide det, de siger" (s. 33). En hyldesttale til en af civilisationens bedrifter som den i det forrige citat er derfor sjældnen, men her er der altså tale om evnen til at separere to bestanddele fra hinanden, og det er netop Dopplers største ambition at separere sig fra samfundet, sådan som samfundet allerede har separeret ham fra sig:

Jeg var ikke et element, Oslo ønskede at have gående rundt i sine gader. Jeg spredte ikke positivitet og energi. Jeg var ikke et aktiv. Hverken for mine nærmeste, for mit arbejde eller for det mere diffuse massesamfund og de økonomiske rammer, der styrer det. Jeg var ved at blive en byrde, og derfor blev jeg luget væk (s. 100).

I denne sammenhæng er Doppler egentlig ofret, men han ser alligevel positivt på den mekanisme, der har udgrænset ham, for det "er en finurlig form for straf, der samtidig føles som en slags belønning" (ibid). Alle hans anstrengelser undervejs i fortællingen kan således forstås som et forsøg på at radikaliserer den separation, der allerede er indtruffet ved fortællingens begyndelse. Det første skridt er taget, men Doppler er kun delvist frigjort fra samfundet. Han har endnu ikke etableret en fri tilværelse, han har endnu ikke implementeret den fuldstændige samfundsautonomi, som

han drømmer om. Dét lykkes ham først til sidst i fortællingen, hvor han endelig bliver i stand til at vandre længere og dybere ind i skoven, altså helt væk fra samfundet. Hvad der sker i mellemtiden, dvs. hvad der endeligt gør ham i stand til at frigøre sig fuldstændigt, skal jeg komme ind på i det følgende.

Den tabte og genvundne maskulinitet

Flere steder peger teksten på, at Dopplers vej mod frigørelsen går gennem en genrealisering af sig selv som mand. En række maskulinitetsmarkører, både ved Doppler og ved hans beskæftigelser i skoven, peger herpå.

Først og fremmest er der Dopplers kønsorgan, der har en særegen størrelse: "Jeg har et påfaldende for ikke at sige ekstremt stort kønsorgan. En kæmpe-pik, ganske enkelt" (s. 13). Kønsorganet er et symbol på Dopplers maskulinitet, og gennem to yderligere udsagn om hans kønsorgan afsløres teksten syn på maskuliniteten: For det første blev Doppler mobbet i skolen på grund af organets overdimensionerede størrelse, og for det andet besøger hans kone ham af og til i skoven, når hun har behov for sex. I overført betydning er Dopplers maskulinitet altså med til at udgrænse ham fra fællesskabet/samfundet, mens der dog er brug for den i rent pragmatisk henseende – til samleje og reproduktion.

Denne negligering eller reducering af hans maskulinitet understreges af, at hans tidligere liv har været kendetegnet ved en række beskæftigelser, som alle har rod i traditionelle feminine dyder. Det drejer sig f.eks. om omsorg, indretning af hjemmet, samvær med børn etc. Der nævnes aldrig traditionelle mandlige beskæftigelser som jagt, handel, konkurrence, dominans og deslige. Som en god, senmoderne mand er Doppler ganske enkelt blevet trukket ind i hjemmet, hvor han tvinges til at gå til forældremøder, indrette badeværelser og købe ind. Hans maskulinitet negligeres med andre ord af samfundet, og derfor kan han konkludere at "[a]lt menneskeligt er mig fremmed" (s. 78). Sammenligner vi igen med Et Dukkehjem, er magtstrukturen altså vendt på hovedet. Det er nu mandens rolle i ægteskabet, der er snærende og defineret af det modsatte køn. Det er manden, der er fanget i en ægteskabelig institution, som han ikke føler frihed i.

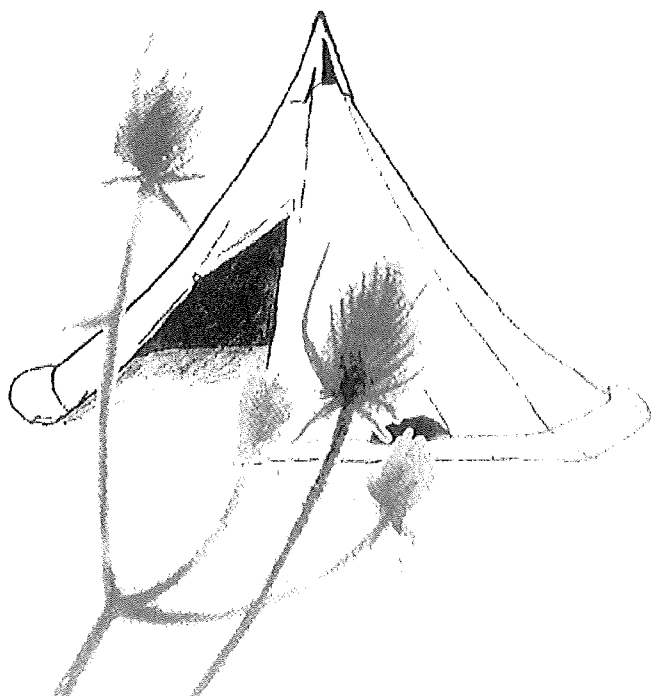
Ude i skoven præges Dopplers beskæftigelser imidlertid af nogle traditionelle mandlige dyder. Helt konkret

etablerer han sig som jæger og samler, men han har også en række andre beskæftigelser, som i overført betydning peger på, at han forsøger at genrealisere sig som mand.

For det første har han et bestemt sted, han altid forretter sin nødtørft, en slags territorial adfærd, som han i øvrigt deler med to andre figurer i fortællingen, nemlig den sympatiske indbrudstyv Jern-Roger, der ejakulerer på forskellige steder rundt omkring i sit eget hus, og Dopplers egen far, der, før han døde, tog billeder af alle de steder, han havde været på toilettet.

Den territoriale adfærd kan forstås som et forsøg på at generobre et tabt felt, et projekt, der egentlig kun synes at lykkes for Doppler, der, på trods af forstyrrelser, ender med at få dominans over sit eget lille område i skoven.

For det andet er Doppler meget optaget af at udskære en totempæl. Totempælen er i sig selv et fallossymbol og dermed en maskulinitetsmarkør, men det mest interessante ved den er, at Doppler bl.a. afbilder sin far, sig selv og sin søn (i denne rækkefølge) på den. Det viser sig, at Dopplers arbejde med totempælen er et forsøg at 'bruge tid' sammen med den afdøde far, som han føler, han aldrig har kendt, og kan i overført betydning forstås som et projekt, hvor han forsøger at indskrive sig selv i en relation til sin far og tillige sin søn. Totempælen skaber med andre ord en kobling mellem de tre generationer, hvilket understreges, da Doppler indvier den ved at tisse på den og siger: "Dopplerpis er omtrent ligeså tykt som blod, og det svejser os

sammen" (s. 160). Koblingen mellem generationerne kan minde om den, der fandtes i det før-moderne, før-industrielle samfund, hvor der i højere grad skete en identitetsoverdragelse fra far til søn – qua professionelighed mellem generationerne – og således har

"Jeg har i årevis gået rundt i al denne kompetence. Jeg er vågnet i den, er faldet i søvn i den. Jeg har åndet kompetence og gradvist mistet mit eget liv"

Doppler altså skrevet sig ind i et traditionelt maskulint kulturfænomen.

Denne tilbagevenden til en gammel identitetsstruktur har et konkret udtryk i Dopplers bevægelse ud i skoven til en primitiv, før-civiliseret tilværelse. Denne regressive bevægelse i forhold til at realisere friheden hænger sammen med, at Doppler må vende tilbage til et punkt, der ligger før udviklingen af det samfund, der ultimativt endte med at udgrænse ham.

Kritik af kompetencesamfundet

Som sagt er det en generel misantropi, der har drevet Doppler ud i skoven, men i løbet af fortællingen bliver det klart, at det misantropiske snarere består i et ubehag over samfundets beskaffenhed end i et direkte had til mennesket som sådan. Således må Doppler indrømme, at hans kritiske forhold til andre mennesker "er baseret på mit kendskab til dem, der omgiver mig, altså norske mennesker [...] Det er ud fra dem, jeg er nået frem til min ret dramatiske konklusion. Og det holder selvfølgelig ikke. Jeg er nødt til at møde andre" (s. 175). Denne indrømmelse indskriver en mere nuanceret bevidsthed i Doppler-figuren, men den peger også på, at hans kritik hovedsageligt rettes mod det samtidige, senmoderne, norske (og dermed også de fleste andre vestlige) samfund. Hans hovedanke er slet og ret den, at menneskene (inklusive ham selv, inden han flyttede i skoven) er blevet for kompetente:

Jeg har gjort så meget. Jeg har været så kompetent. Jeg har været så allerhelvedes kompetent. Jeg var kompetent i børnehaven. Jeg var kompetent i skolen. [...] Jeg var en kompetent

studerende og fik en superkompetent kæreste, som jeg fik et kompetent ægteskab med, blandt kompetente venner, efter at jeg var blevet tilbudt et job, der var så kompetent, at det sagde skråt op til alle andre kompetente stillinger. Senere har vi fået børn, som vi har opdraget på en kompetent måde, og vi har anskaffet os et hus, der har gennemgået en kompetent renovation [s. 43].

Kompetencen er, som citatet antyder, noget, der kan gøre sig gældende på alle niveauer og områder af tilværelsen, og heri ligger også en del af anken: "der er faktisk ikke det, man ikke kan gøre på en mere kompetent måde end andre" (s. 44). Det kompetente menneske skal således – i dopplersk forstand – forstås som et, der er intelligent, driftigt og succesfuldt, og som et, der har evne til at indrette sig efter samfundets generelle normer. Derved bliver kompetencen et slags metaideal, der fordrer, at individet implementerer alle andre samfundsidealer og -værdier i sin gøren og laden og derved lever op til en konsensus om normalitet:

Jeg har aldrig turdet tage skridtet fuldt ud og købe den store. Det er kompetencen, der har forhindret mig, tænker jeg. Altid kompetent. Små Tobleroner er kompetente. De viser en fars omtanke for sin familie. Han har husket dem. [...] Men store Tobleroner er for store til at være kompetente. De er ekstreme og fortæller en forbløffet historie om køberen. Han har et spiseproblem. Han er ensom. Han er mærkelig [s. 55].

Det er idealer som mådehold, betænksomhed og selvkontrol, der er på spil i citatet her. Det kan minde om den (små)borgerlighed, der så ofte bliver opponeret mod i litterære produktioner, men hos Loe er oppositionen til borgerligheden ikke et tema, der diskuteres, men en etableret forudsætning, hvilket understreges af, at der findes et helt samfundssegment, der blot går under betegnelsen 'højrefløjsmennesker'. Disse mennesker er stereotyp tegnet som materialistiske, konservative, rige og forandringsu villige figurer, en karikatur, der afslører, at der i teksten opereres med en typisk forestilling om borgerlighedens bornerte, kvalitetsløse tilværelse. At borgerligheden således per se er underlagt en kritik betyder, at Dopplers kompetencekritik ikke udelukkende vender sig i borgerlig retning, men at den, så at sige, rammer bredere. At være kompetent kan i hans opfattelse nemlig knytte

sig til enhver form for handling og livsstil, for kompetensfordring er som sagt at leve op til en vedtaget normalitet og at gøre dette på en bedre måde end alle andre – hvad enten det så drejer sig om at være socialt dygtig, at renovere sit hus eller at blive syg og dø (jf. s. 45).

Dopplers observationer af samfundets kompetencefokusering stemmer overens med Stefan Hermanns beskrivelse af senmodernitetens kompetencebegreb. I artiklen "Fra styring til ledelse – kompetencebegrebets udvikling" (2003) forklarer han, hvordan kompetencebegrebet har udviklet sig i de seneste årtier, og han fremskriver udviklingen til følgende:

Som begreb bliver kompetencen følgelig almenekvivalenten for påskønnede egenskaber, evner og træk ved det enkelte menneske, og begrebet formår at fungere som oversættelsesmatrice for helheden af de grundlæggende træk ved individet (følelser, selvværd, engagement, sociale egenskaber, kreativitet, identitet, meninger, dispositioner etc.), der bliver uddifferentieret som 'bindestregskompetencer' forpligtet på handling. Som følge heraf bliver kompetencebegrebet et columbusæg – det gode forenes med det nødvendige, det hårde med det bløde, samfundets interesser med individet. At være forløst personligt og menneskeligt går hånd i hånd med at gøre det nyttige, det produktive og rigtige i instrumentelle sammenhænge. Idéhistorisk set kombineres her en neoeksistentia listisk, romantisk selvrealisering med en økonomisk optimering. Sociologisk set bliver kompetenceudvikling et svar på både individualiseringens krav om personlig stillingtagen og engagement og globaliseringens forstærkede konkurrence (Hermann, 2003).

Hermann sætter her, i mere teoretiske vendinger, ord på det fænomen, som Doppler kritiserer. Hvor Hermann senere i sin artikel hæfter sig ved både positive (pluralisme) og negative (paternalisme) konsekvenser af udviklingen, opholder Doppler sig kun ved et negativt aspekt, nemlig kompetencebegrebets krav om, at de menneskelige egenskaber optimeres og nyttebetones. Dette krav forhindrer nemlig Doppler i at følge sine mere eller mindre irrationelle og upragmatiske lyster som f.eks. at købe en overdimensioneret Toblerone. Med andre ord har Doppler fået øje på en slags side ved den selvrealisering, som f.eks. *Et Dukkehjem*

forfægtede, og slagssiden er den, at selvrealiseringen er blevet koblet med konkurrencesamfundets krav om økonomisering og produktivitet for nu at bruge Hermanns begreber. Selvrealiseringen er altså blevet en begrænsning og en binding for Doppler, så sandt som den afholder ham fra at være irrationel, uprægnematisk og ulogisk handlende.

Den selvstændige stillingtagen og definition af eget liv, som var selvrealiseringens værdi, er slået om i krav og forventninger, og således kan Doppler konkludere: "Jeg har i årevis

gået rundt i al denne kompetence. Jeg er vågnet i den, er faldet i søvn i den. Jeg har åndet kompetence og gradvist mistet mit eget liv" (s. 44, min kursivering). Han har altså ikke fået sit eget liv, sådan som Nora gjorde, men derimod mistet det, og denne polemiske pointe understreges af, at teksten ironiserer over *Et Dukkehjem* ved at lade Doppler kritisere sin kone for at have opkaldt deres datter efter Ibsens Nora. En sådan navngivning er i Dopplers optik alt for kompetent, ligesom der er noget paradoksalt i, at den antagonistiske kone i sin kompetencebinding opkalder sin

"Dopplerpis er omtrent ligeså tykt som blod, og det svejser os sammen"

datter efter en frigørelsesfigur. Hermed afsløres det, at teksten opfatter det almene, selvrealiserende samfundsmenneske som underlagt en generel misforståelse, nemlig at det tror sig frit, men faktisk er bundet.

Synspunktet i *Doppler*, som jeg har præsenteret det her, er altså dobbelt: Manden er for det første presset

af et samfund, der negligerer hans maskulinitet, eller sagt med andre ord: De dyder, der knytter sig til en traditionel forståelse af maskuliniteten. For det andet er manden – og måske mennesket generelt –

presset af et samfund, der pragmatiserer og økonomiserer menneskelige egenskaber på baggrund af en forestilling om, at man skal forvalte sine egenskaber ud fra en norm om konstant udvikling og selvrealisering. På denne måde bliver selvrealiseringen, som i f.eks. *Et Dukkehjem*, der før var en frigørelsesstrategi, til en bindende instans for mennesket. Dette omslag i synet på selvrealiseringen kunne man med fordel se i perspektivet af sociologiske opdagelser hos f.eks. Taylor, Brinkman, Herman og Eriksen, men et sådant perspektiv tillader spalteplassen her desværre ikke.

CLAUS PETERSEN (f. 1981), cand.mag. i Dansk og Engelsk fra Københavns Universitet og adjunkt på HF-Centret Efterslægten.

LITTERATUR:

Brinkmann, Svend: Identitet – udfordringer i forbrugersamfundet, Klim, Århus, 2008

Eeg, Helle: "Nordisk udsyn" i Reception #66, 2008

Eriksen, Cecilie: "Selvet i centrum – en filosofisk kritik af essentialismen" i Selvrealisering – kritiske diskurser af en grænseløs udviklingskultur, Klim, Århus, 2005

Hermann, Stefan: "Fra styring til ledelse – om kompetencebegrebets udvikling", <http://udd.uvm.dk/200301/udd200301-01.htm?menuid=4515>, 2003

Loe, Erlend: Doppler, Gyldendal, København, 2006

Petersen, Claus: Drømmen om det frie menneske, Kandidat-speciale, 2010

Skjerdingsstad, Kjell Ivar. "Den flydende overflade og flugten fra tegnet", KRITIK 185, 2007

Taylor, Charles: Modernitetens ubehag – autenticiteten etik, Philosophia, Århus, 2002 (op. 1991)

Thoreau, Henry David: Walden, Gyldendals bogklubber, København, 2007